



You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Historia najstarszych studenckich kół naukowych działających przy Zakładzie Teorii i Historii Kultury

Author: Dobrosława Wężowicz-Ziółkowska

Citation style: Wężowicz-Ziółkowska Dobrosława (2016). Historia najstarszych studenckich kół naukowych działających przy Zakładzie Teorii i Historii Kultury. W: A. Gomółka, M. Pacukiewicz (red.), "Badanie kultury : ludzie, projekty, realizacje" (S. 211-217). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego



Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).



UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH



Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego



Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Historia najstarszych studenckich kół naukowych działających przy Zakładzie Teorii i Historii Kultury

Koło Naukowe Folkloroznawców (1976–2016)

Studenckie Koło Naukowe Folkloroznawców, działające przy Zakładzie Teorii i Historii Kultury, należy do najstarszych kół w studenckim ruchu naukowym Uniwersytetu Śląskiego. Powstało w 1976 roku, początkowo jako sekcja Koła Naukowego Polonistów. Wkrótce, wraz z powstaniem Instytutu Nauk o Kulturze i powołaniem kierunku „kulturoznawstwo”, zaczęło funkcjonować jako samodzielna jednostka. Do 2003 roku pieczę naukową nad Kołem sprawował folklorysta dr hab. Dionizjusz Czubala przy współpracy dr Marianny Czubaliny (w latach 1988–1995). W tym też czasie ukształtował się zasadniczy profil badawczy tego Koła, związany z aktywnością naukową jego pierwszego opiekuna, który kierował nim przez 27 lat. W zakres działalności Koła wchodziły dokumentowane akcje zbierackie w Polsce, skoncentrowane początkowo na tradycyjnie¹ rozumianym folklorze, ze szczególnym uwzględnieniem podań i opowieści wspomnieniowych. Do najwcześniejszych należały badania terenowe Zagłębia i kieleccyzny, m.in.: Pińczów–Wiślica–Nowy Korczyn (1976) oraz Sosnowiec–Pilica (1977), temat: *Podania i wspomnienia wojenne z Poniidzia*;

¹ Przez „tradycyjnie” rozumieć tu jednak należy folklorystkę pokolbergowską, pracującą już na zmodyfikowanym pojęciu ludowości, niezależnym od kategorii „chłopa polskiego”, świadomą także innowacyjności nosicieli folkloru, przywiązaną wszakże do szkoły filologicznej i teorii gatunku w duchu Juliana Krzyżanowskiego i Doroty Simo- nides.

Zawiercie (3–16 sierpnia 1980), temat: *Folklor Zagłębia Dąbrowskiego*; Sosnowiec–Myszków (1988) oraz Zazdrość (1989), temat: *Szlakiem Federowskiego. Podania z Zagłębia Dąbrowskiego*. W latach 1995–1996 zakres badań Koła uległ poszerzeniu i jednoznaczному przesunięciu w stronę folkloru miejskiego (ku któremu i tak, z racji terenu badań, oscylował), a szczególnie *urban legends*, gatunku rozpoznawanemu (wówczas) przez folklorystów jako jedna z kilku żywych jeszcze postaci ustnej twórczości zbiorowej². Wyraźny dowód tej zmiany i równocześnie wykluwania się teorii nowych obiegu folkloru można zauważyć w powołanym do życia w 1995 roku przez Dionizjusza Czubalę i Mariannę Czubalinę czasopiśmie „Teksty z Ulicy. Zeszyt folklorystyczny”, wydawanym przez Studenckie Koło Naukowe Folkloroznawców oraz grupę pracowników naukowych Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. O jego kształcie i misji pisałam już w innym miejscu³. Centralnym obiektem dokumentacji i opisu folkloroznawców, współpracujących wtedy z „Tekstami...” stała się makroplotka, co w oczywisty sposób wymusiło też poszerzenie obszaru penetracji terenowych. Z rozmachem rozpoczął je Dionizjusz Czubala już w 1991 roku swoją wyprawą do Mongolii (Mongolia, 2–29 sierpnia 1991, temat: *Współczesne mity mongolskie*), by w sierpniu 1999 roku kontynuować badania wraz z zespołem (Mongolia–Chiny–Tybet–Nepal–Indie (pierwsza grupa) oraz Mongolia–Chiny–Tybet–Kazachstan–Rosja (druga grupa), temat: *Współczesne mity azjatyckie*). Tematykę mitów współczesnych realizowano również na Ukrainie (Kijów, październik 2000; Lwów–Stryj, wrzesień 2004) oraz na Słowacji (Żylin–Ružomberk–Bratysława, 2003). Wyniki badań zostały zaprezentowane w kolejnych tomach „Tekstów z Ulicy”, współredagowanych od 1996 roku przez zespół Dionizjusz Czubala – Dobrosława Wężowicz-Ziółkowska, oraz w monograficznych książkach Dionizjusza Czubali. Na ten czas przypada także aktywność wydawnicza Koła związana z pracami dokumentacyjnymi. Efektem tej działalności jest kilka numerów czasopisma „Teksty z Ulicy. Zeszyt folklorystyczny”: nr 2 (Katowice 1996), nr 3–4 (Katowice 1999), nr 5–6 (Katowice 2003). W 2003 roku, po przeniesieniu się Dionizjusza Czubali do Akademii Techniczno-Humanistycznej w Bielsku-Białej, opiekę naukową nad Kołem objęła Dobrosława Wężowicz-Ziółkowska, jego pierwsza przewodnicząca (1976), pracownik Zakładu Teorii i Historii Kultury⁴. Zmianę, jaka nastąpiła w profilu

² Zob. m.in. D. CZUBAŁA: *Opowieści z życia: z badań nad folklorem współczesnym*. Katowice 1985; IDEM: *Nasze mity współczesne*. Katowice 1996.

³ Zob. w niniejszym tomie D. WĘŻOWICZ-ZIÓŁKOWSKA: *Replikacja i innowacja. W poszukiwaniu teorii (nie)zmienności kulturowej*, s. 155–181.

⁴ W tym miejscu warto zaznaczyć, że dobrą szkołę pracy terenowej i humanistycznej refleksji przeszli w tym kole naukowym liczni współcześni kulturoznawcy i ludzie najściślej dzisiaj związani z lokalnymi i ponadlokalnymi instytucjami kultury, sztuki, edukacji i nauki. Spośród kilkudziesięciu członków Koła, których nazwiska łatwo dziś znaleźć w popularnych wyszukiwarkach, typu Google, można wskazać np.: Piotra Antoniaka, Macieja Chowanioka, Michała Derdę-Nowakowskiego, Mariana Florka, Mar-

badawczym Koła po 2003 roku, wyraziście określa zawartość kolejnego, 8. numeru „Tekstów...”, z podtytułem „Zeszyt kulturoznawczy”. O tej zmianie, przeformułowywaniu perspektywy i metodologii badań również pisano wcześniej. Pod nową opieką naukową Koło Naukowe Folklorystów nadal prowadziło prace terenowe związane z tradycyjnym folklorem regionu Śląska i Zagłębia, owocujące między innymi ciekawymi pracami magisterskimi (np. *Wizerunek kobiety w folklorze Górnego Śląska*, Katowice 2013; *Rymarstwo. Próba rekonstrukcji i diagnozy stanu współczesnego (na przykładzie badań terenowych w regionie śląskim)*, Katowice 2013), warsztatami folklorystycznymi oraz otwartymi seminariami naukowymi. To w trakcie ich trwania wygenerowano kolejny obszar badawczy Koła, związany z eko-folklorystyką oraz *animal studies*. W latach 2010–2013 Koło Naukowe Folkloroznawców zorganizowało trzy interdyscyplinarne seminaria ogólnopolskie: *Diabły w kulturze*, *Człowiek Ziemi* oraz *Wilk w naturze i kulturze*. Efektem tego ostatniego jest wydana w 2014 roku książka *Wilki i ludzie. Małe kompendium wilkologii* (red. D. Wężowicz-Ziółkowska, E. Wieczorkowska, przy współpracy K. Jaglarz), obejmująca prace z obszaru folklorystyki, ale także paleobiologii, zoologii, psychologii, literaturoznawstwa, memetyki i *cultural studies*. Równocześnie, przy współpracy z Kołem Naukowym Kulturoznawców organizowane są Ogólnopolskie Warsztaty Memetyczne i drukowane kolejne tomy czasopisma „Teksty z Ulicy. Zeszyt memetyczny” (2005, nr 9, red. D. Wężowicz-Ziółkowska, współpraca M. Noszczyk; 2006, nr 10, red. D. Wężowicz-Ziółkowska, współpraca M. Noszczyk; 2007, nr 11, red. D. Wężowicz-Ziółkowska, współpraca M. Noszczyk; 2008, nr 12, red. D. Wężowicz-Ziółkowska, współpraca M. Noszczyk; 2011, nr 13, red. D. Wężowicz-Ziółkowska, współpraca M. Noszczyk; 2012, nr 14, red. D. Wężowicz-Ziółkowska, współpraca W. Borkowski; 2014, nr 15, red. D. Wężowicz-Ziółkowska, współpraca E. Wieczorkowska).

Koło Naukowe Kulturoznawców (1989–2015)

Koło Naukowe Kulturoznawców działa przy Zakładzie Teorii i Historii Kultury od 1989 roku. Powstało z inicjatywy studentów kulturoznawstwa, których pasje poznawcze i chęć praktycznego sprawdzenia wiedzy teoretycznej, nabywanej w trakcie studiów skłoniły do podjęcia znacznie szerszych działań, niż przewidywały to obowiązkowe zajęcia uniwersyteckie, przede wszystkim

cela Kwaśniaka, Krystynę Paradowską, Agnieszkę Przybyłę-Dumin, Grażynę Szyling, Tomasza Szyjkowskiego, Dobrosławę Wężowicz-Ziółkowską, Halinę Witek-Tylczyńską, Justynę Polakowską.

do niezaposredniczonego poznania zabytków historii kultury i antropogeograficznych realiów obszarów o znaczącym wpływie cywilizacyjnym. Program Koła od początku był więc ściśle związany z istotnym w naukach o kulturze zagadnieniem historycznych źródeł cywilizacji oraz wzajemnych wpływów i skutków przenikania się kultur, wpisując się tym samym w zadania badawcze Zakładu, określone jako: *Uniwersalne i kontekstualne uwarunkowania zjawisk kulturowych. Opis, analiza, interpretacja*. W ramach tak zakrojonego programu, który przedmiotem analizy i interpretacji czyni zarówno sferę materialną, jak i mentalną, w ich wymiarze historycznym i współczesnym, Koło Naukowe Kulturoznawców prowadziło penetrację historycznie i kulturowo powiązanych obszarów basenu Morza Śródziemnego (ze szczególnym uwzględnieniem wpływu wielkich systemów religijnych – chrześcijaństwa i islamu – na architekturę, obyczajowość i życie codzienne współczesnych mieszkańców tego rejonu). Od 1990 roku Koło zorganizowało kilkanaście studenckich wypraw naukowych. Pierwsza sięgnęła najdalej, bo aż na Pustynię Syryjską, z jej (aktualnie zniszczoną przez tzw. Państwo Islamskie) perłą architektoniczną starożytności – Palmyrą, oraz najdalej wysuniętą na wschód twierdzą krzyżowców – Krak des Chevaliers, powstałą tam w XI wieku (w lipcu 2013 roku zamek Tankreda i szpitalników został zbombardowany przez syryjskie wojska rządowe). Kolejne objęły nieomal wszystkie terytoria, dla których Morze Śródziemne, nazywane przez Fernanda Braudela „prastarym rozdrożem”⁵, stanowiło rzeczywisty szlak oraz basen wpływów, dzięki czemu kontaktujące się z sobą przez tysiąclecia ludy i cywilizacje stworzyły uderzające w swych odrębnościach kulturowe podobieństwo, skrywające się pod terminem „krajobraz śródziemnomorski”⁶. Poczynając od 1990 roku, były to następujące wyprawy:

1. *Palmyra '90* (Turcja–Syria), sierpień/wrzesień 1990.
2. *Anatolia '92* (Turcja Zachodnia), sierpień 1992.
3. *Igretur '97* (Turcja Zachodnia i Środkowa), wrzesień 1997.
4. *Hellada '98* (Grecja: Kreta), wrzesień 1998.
5. *France – Sud '99* (Francja Środkowa i Południowa, Włochy Płn.), wrzesień 1999.
6. *Kapadocja 2000* (Turcja), wrzesień 2000.
7. *Grecja: Kreta 2001* (Grecja z Peloponezem, Kreta), sierpień 2001.
8. *Krym 2002* (Ukraina Zachodnia, Krym), lipiec/sierpień 2002.
9. *Kara Deniz 2004* (Turcja centralna), sierpień 2004.
10. *Hellas 2006* (Grecja lądowa i Peloponez), sierpień 2006.
11. *Italia 2007* (od Wenecji do Paestum), sierpień 2007.
12. *Kapadocja 2008* (Półwysep Anatolijski), sierpień 2008.

⁵ Zob. F. BRAUDEL: *Morze Śródziemne. Przestrzeń i historia. Ludzie i dziedzictwo*. Przeł. M. BODUSZYŃSKA-BOROWIKOWA, B. KUCHTA, A. SZYMANOWSKI. Warszawa 1994, s. 8. i n.

⁶ Ibidem, s. 9.

13. *Iberiada 2009* (Hiszpania–Portugalia), sierpień 2009.
14. *Bałkański do syta 2010* (Macedonia, Serbia, Czarnogóra, Bośnia i Hercegowina, Albania, Chorwacja), sierpień 2010.
15. *Grecja: Kreta 2011* (Grecja lądowa, Kreta), sierpień 2011.

Miesięczne lub trzytygodniowe letnie ekspedycje, połączone z eksploracją najważniejszych stanowisk archeologicznych (z tak znaczącymi, jak: Ugarit, Palmyra, Antiochia, Aleppo, Damaszek (Syria); Çatalhöyük, Hattusa, Troja, Milet, Efez, Priena, Didyma, Assos, Pergamon, Hierapolis, Göreme (Turcja); Knossos, Fajstos, Hagia Sophia, Malia, Gurnia, Káto Zakros (Kreta); Ateny, Olimpia, Epidauros, Posejdonia, Delfy, Termopile, Teby, Korynt, Argos, Tyryns, Mykeny (Grecja i Peloponez) itd.), zwiedzaniem muzeów, ośrodków kultu i instytucji naukowo-badawczych, od 1998 roku uzupełniały kilkudniowe wyjazdy studyjne członków Koła, organizowane także dla studentów innych kierunków i pracowników naukowych, zainteresowanych poznaniem interesujących cywilizacyjnie rejonów i obiektów pod opieką merytoryczną kulturoznawców związanych z Zakładem Teorii i Historii Kultury. I tak, od 1998 roku szczególną uwagę poświęcono ważnym dla dziedzictwa kulturowego bądź mało znanym, a istotnym dla kultury europejskiej ośrodkom ościennym:

1. *Wenecja–Werona–Rawenna* (Włochy Północne), kwiecień/maj 1998.
2. *Lascaux–Crô-Magnon* (Francja), kwiecień/maj 1999.
3. *Rzym* (Włochy Północne i Środkowe), kwiecień/maj 2001.
4. *Dordogne* (Francja), kwiecień/maj 2002.
5. *Sankt Petersburg* (Litwa, Łotwa, Rosja), kwiecień/maj 2003.
6. *Transylwania* (Rumunia Zachodnia, Bukareszt), kwiecień/maj 2006.
7. *Litwa–Łotwa–Estonia*, kwiecień/maj 2007.
8. *Śladami Drakuli* (Transylwania–Bukareszt), kwiecień/maj 2008.
9. *Wilno–Ryga–Tallin–Sankt Petersburg*, kwiecień 2009.

Historyczno- i antropologiczno-kulturowy materiał zgromadzony podczas wspomnianych ekspedycji Koła, a także zdobyte w terenie doświadczenia znakomicie wzbogaciły wiedzę kolejnych roczników absolwentów katowickiego kulturoznawstwa oraz zasoby dokumentacyjne, wykorzystywane przez pracowników Zakładu podczas zajęć z historii kultury starożytnej czy historii kultury Europy, które aktualnie, w dobie internetu i łatwych podróży turystycznych nie stanowią już może tak wielkiej atrakcji, jak fotograficzny reportaż z Troi, Myken, Palmyry, Knossos czy Crô-Magnon, prezentowany studentom kulturoznawstwa w latach 90. Prosty rachunek, wynikający jednak z faktu, że w każdej z długotrwałych ekspedycji uczestniczyły przeciętnie 22 osoby, a w uzupełniających wyjazdach kulturoznawczych brało udział po 40 osób, daje nam liczbę prawie 700 osób, nieźle zaznajomionych z wielokulturowym obrazem świata, jaki Koło starało się prezentować, odtwarzać i upowszechniać. Ta aktywność wiązała się również z szeregiem innych podejmowanych przez członków Koła działań, polegających na organizacji warsztatów i seminariów naukowych, wystaw fo-

tograficznych czy konkursów wiedzy z cyklu „Spotkania z kulturą i historią” dla szkół podstawowych i gimnazjalnych, wspomagających i rozszerzających kulturoznawcze działania edukacyjne na rzecz środowiska. W latach 1998–2004 Koło Naukowe Kulturoznawców, współpracując aktywnie z regionalnymi i miejskimi ośrodkami kultury w regionie, zorganizowało m.in.: *Konkurs wiedzy o historii i kulturze starożytnego Egiptu*, 17–18 kwietnia 1998; *Konkurs wiedzy o historii i kulturze starożytnej Grecji*, 26–27 kwietnia 1999; *Konkurs wiedzy o historii i kulturze starożytnego Rzymu*, 6–7 kwietnia 2000; *Konkurs „Mitologie świata” (Grecja, Rzym, judaizm, chrześcijaństwo)*, 23–25 kwietnia 2001; *Konkurs wiedzy „Krąg kultur Unii Europejskiej – Francja”*, 24–25 kwietnia 2002; *Konkurs wiedzy „Krąg kultur Unii Europejskiej – Belgia”*, 5–17 maja 2003; *Konkurs wiedzy „Krąg kultur Unii Europejskiej – Wielka Brytania”*, 26–28 maja 2004, oraz wiele prelekcji i wykładów dla szkół szczególnie zainteresowanych realizacją ścieżki dydaktycznej *wiedza o kulturze*. Efektem kolejnych wypraw kulturoznawczych jest także nr 8. „Tekstów z Ulicy”, w całości poświęcony Krymowi i Ukrainie (2003), publikacja *Petersburg. Miasto z nieba*, autorstwa Eleny Yazykowej i Dobrosławy Wężowicz-Ziółkowskiej („Poznaj Świat”, grudzień 2004) oraz liczne wystąpienia studentów, doktorantów i pracowników na konferencjach naukowych innych ośrodków uczelnianych (m.in. Katarzyny Bytomskiej, Michała Derdy-Nowakowskiego, Anny Maj, Emilii Wieczorkowskiej, Justyny Polakowskiej).

Przygotowując studentów kulturoznawstwa do działania w nowej sytuacji rynku kultury w 1999 roku Koło podjęło także współpracę ze Stowarzyszeniem Społeczno-Kulturalnym „Kontakt”, partnerem wniosku Koła w konkursie o Małe Dotacje z funduszu „Teraz Integracja” PHARE 2001, który uzyskał akceptację komisji. Koło uzyskało w nim dotację z Fundacji Schumana na rzecz rozwoju kultury w regionie.

Do ważnych działań Koła należą wieloletnie badania terenowe na Podhalu (wieś Załuczne koło Odrowąża Podhalańskiego), budujące podstawy warsztatu antropologicznego studentów i zmierzające do rozpoznania wpływu kontaktów kulturowych na tradycyjne społeczności lokalne. Zogniskowane wokół problemu szczegółowego *Mit Ameryki i jego rola w przemianie kultury tradycyjnej mieszkańców Podhala* badania zaowocowały zgromadzeniem ciekawej dokumentacji terenowej, obejmującej obrzędowość tradycyjną, wierzenia, folklor i język Podhala oraz współczesne zachowania, szczególnie młodego pokolenia załuczniaków i ich rodzin, od XIX wieku powiązanych z amerykańską emigracją. Obserwacje i materiały z Podhala zostały wykorzystane w kulturoznawczych pracach magisterskich, a zgromadzone osobiście przez opiekuna naukowego Koła i kierownika tych badań Dobrosławę Wężowicz-Ziółkowską w licznych jej publikacjach naukowych (m.in.: *Kochankowie w pieśniach ludu polskiego: Uwodzieciel*. W: *Bohater w kulturze współczesnej. Wybrane problemy*. Red. T. Kłak. Katowice 1990; *Miłość ludowa. Wzory miłości wieśniaczej w polskiej pieśni ludowej XVIII–XX wieku*, Wrocław 1991; *Seksualizm ludowy w świetle obscenicznego pieśni ludowej*.

W: *Literatura i kultura popularna*. Red. J. Kolbuszewski, T. Żabski. Wrocław 1991; *Dlaczego Ameryka? Podhalańskie obsesje w świetle ankiet i wywiadów*. W: *Kultura polska. Tradycja jako uniwersum kodów aksjologicznych*. Red. E. Kosowska. Katowice 1992; „Ożenił się stary z młodą...” *Postać starego w pieśni ludowej*. W: *Starość. Wybór materiałów z VII Konferencji Pracowników Naukowych i Studentów Instytutu Nauk o Literaturze Polskiej Uniwersytetu Śląskiego*. Red. A. Nawarecki, A. Dziadek. Katowice 1995; *Pewnego razu w Ameryce. Mit Ameryki w twórczości Jana Józefa Szczepańskiego*. W: *Twórczość literacka i filmowa Jana Józefa Szczepańskiego*. Red. S. Zabierowski. Katowice 1995).

Współpracując intensywnie z Kołem Naukowym Folkloroznawców, członkowie Koła Naukowego Kulturoznawców aktualnie współuczestniczą w Ogólnopolskich Warsztatach Memetycznych, rozwijając i udoskonalaając nowoczesną metodologię badań kulturowych, publikując artykuły w „Tekstach z Ulicy. Zeszyt memetyczny”.

Bibliografia

- BRAUDEL F.: *Morze Śródziemne. Przestrzeń i historia. Ludzie i dziedzictwo*. Przeł. M. BODUSZYŃSKA-BOROWIKOWA, B. KUCHTA, A. SZYMANOWSKI. Warszawa 1994.
- CZUBAŁA D.: *Nasze mity współczesne*. Katowice 1996.
- CZUBAŁA D.: *Opowieści z życia: z badań nad folklorem współczesnym*. Katowice 1985.